

УДК 811. 111 : 378. 147 (045)

Н. І. Єлагіна

РОЛЬОВА ГРА ЯК АСПЕКТ МОТИВАЦІЇ У ВИКЛАДАННІ ІНОЗЕМНИХ МОВ СТУДЕНТАМ-МЕДИКАМ

У статті виявлено сутність і структуру рольової гри та подано її методичну характеристику; розглянуто класифікацію та функції рольової гри; проаналізовано комплекс вправ для закріплення навичок та вмінь англійської мови студентів-медиків на основі рольової гри.

Ключові слова: рольова гра, мотивація, вивчення іноземних мов, вміння і навички, студенти-медики.

В статье выявлены сущность и структура ролевой игры и представлена ее методическая характеристика; рассмотрена классификация и функции ролевой игры; проанализирован комплекс упражнений для закрепления навыков и умений английского языка студентов-медиков на основе ролевой игры.

Ключевые слова: ролевая игра, мотивация, изучение иностранных языков, умения и навыки, студенты-медики.

The essence and structure of role-play are revealed and its methodological characteristics are demonstrated in the given article. The classification and review of functions of a role-play are realized. The author analyzes a set of exercises to help medical students acquire English language, master skills and develop abilities with a help of role-play.

Key words: role-play, motivation, learning foreign languages, skills, medical students.

Постановка проблеми. Одним із шляхів підвищення ефективності викладання англійської мови є використання рольової гри, яка дає змогу висунути на перший план оволодіння студентами-медиками мовленнєвою діяльністю. Рольова гра допомагає реалізувати основний методичний принцип – комунікативної спрямованості навчання. Вона сприяє підвищенню в студентів мотивації вивчення іноземної мови, дозволяє враховувати психолого-вікові особливості студентів, їх інтереси і нахили, сферу їхньої діяльності, моделюючи ситуації реального професійного спілкування.

Аналіз останніх досліджень. У вітчизняній та зарубіжній науці та практиці за останні роки нагромаджено позитивний досвід використання навчально-рольових ігор у різноманітних ланках системи підготовки кадрів (Р. Вілкінсон, О. Волобуєва, А. Воробйов, П. Городов, В. Губін, О. Гуськов, В. Давидов, М. Кравчук, С. Лівінгстон, В. Лопатка, Т. Олійник, Г. Рогова, О. Тернопольський, О. Торічний та ін.).

Мета статті полягає в короткому огляді основних тенденцій та проблем, пов'язаних із застосуванням рольових ігор у викладанні іноземної мови за професійним спрямуванням у медичних вищих навчальних закладах.

Для досягнення поставленої мети необхідно реалізувати такі завдання: виявити суть рольової гри та дати її методичну характеристику; розглянути класифікацію та функції рольової гри; проаналізувати комплекс вправ для закріплення навичок та вмінь англійської мови студентів-медиків на основі рольової гри.

Виклад основного матеріалу. Рольову гру як різновид гри слід вважати діяльністю. Вона поєднує в собі риси ігрової та навчальної діяльності. З позиції викладача рольова гра є формою організації навчального процесу. На нашу думку, метою рольової гри є формування і розвиток у студентів мовленнєвих навичок і вмінь. Рольова гра є керованою, її навчальний характер чітко усвідомлюється викладачем. Найбільш оптимальну структуру рольової гри запропонувала Т. Олійник. Вона вважає, що рольова гра складається з ролей, навчально-мовленнєвої ситуації і рольової дії [7, с. 84].

Ролі – це поняття запозичене із соціальної психології, тому, розробляючи вправи для рольової гри, ми погоджуємося з визначенням Б. Парігіна, що ролі – це ті призначені суспільством права і обов'язки особистості, котрі впливають з її соціального становища [10, с. 205]. У нашому дослідженні будемо опиратися на загальноприйнятий у соціології розподіл ролей на соціальні та міжособистісні [1, с. 196].

Під соціальною роллю розуміють поведінку людини, що визначається місцем, яке вона займає в системі суспільних відношень [1, с. 198]. Програвання такого типу ролей психологічно налаштовує студента на ті практичні та мовленнєві дії, які очікуються від нього у визначеній ситуації.

Міжособисті ролі визначають поведінку людей відповідно до встановлених між ними взаємин. Програвання таких ролей надає особистісної орієнтації мовленнєвій поведінці співрозмовників [15; 16].

Роль формує в собі основні параметри ситуації і є важливим інформативним компонентом рольової гри, тому особливу значущість має відбір ролей [4, с. 144-147]. Знаючи індивідуальні характеристики студентів, можемо підібрати відповідні для кожного з них ролі.

У методичних дослідженнях навчально-мовленнєва ситуація як компонент ролівої гри розглядається як роліва ситуація, що імітує вмотивований, цілеспрямований акт мовленнєвого спілкування носіїв соціальних ролей, детермінований місцем і часом його реалізації [6; 9; 11]. Отже, навчально-мовленнєва ситуація є засобом реалізації ролівої гри. Вона спонукає студентів до спілкування, керує їхньою мовленнєвою поведінкою, «запускає» механізм ролівої гри. Навчально-мовленнєва ситуація включає чотири компоненти:

- 1) суб'єкт, тобто того, хто говорить, слухає, читає або пише;
- 2) предмет, який мовець говорить, слухає, читає або пише;
- 3) ставлення мовця до предмета, що зумовлює формування потреби щось сказати, почути, про щось написати або прочитати;
- 4) умови комунікації, які роблять можливою мовленнєву діяльність відповідно до потреби мовця і з урахуванням предмета розмови. Таким чином, при створенні ролівої ситуації слід враховувати ролівий репертуар учасників, характер ролівих відносин між ними та місце, час, мотив і ціль комунікативного акту. Зважаючи на це, необхідно брати до уваги дві умови: зміст ситуації і сутність поставлених в ній проблем повинні бути адекватними ролівій дійсності і важливими для учасників гри [1, с. 196].

Роліві дії органічно пов'язані з роллю і складають разом з нею нерозривну основу, суть гри. Згідно з Т. Олійник, роліві дії включають вербальні і невербальні дії учасників визначеної ролі [7, с. 54]. Роліва дія передбачає конкретне використання певного лексико-граматичного механізму, який підбирається до конкретної теми. Студенти користуються професійно-зорієнтованими лексичними одиницями (ЛО) та граматичними структурами (ГС) до теми.

Навчальна програма з дисципліни «Англійська мова» (за професійним спрямуванням) для студентів другого курсу медичного факультету Тернопільського державного медичного університету ім. І. Я. Горбачевського структурована на модулі, змістові модулі і теми. Зокрема, навчальна програма складається з двох модулів, які включають п'ять змістовних модулів. Змістовні модулі передбачають вивчення 16 тем, що ґрунтуються на засвоєнні студентами знань з біології, фізики, хімії, анатомії, фізіології і латинської мови та інтегрується з цими дисциплінами. Засвоєння тематики змістовних модулів охоплює знання з біологічної термінології, з перспективою їх подальшого використання у професійній діяльності.

Згідно з підручником були створені тематичні групи, підібрані ролі та розроблені роліві ситуації до кожної теми змістовного модуля. При відборі мовленнєвих моделей бралися до уваги такі критерії:

- критерій комунікативної цінності, який передбачає врахування цілі висловлювання (професійне спрямування);
- критерій структурної закінченості і граматичної оформленості, який передбачає здатність цієї моделі включати в себе всі структурні компоненти, необхідні і достатні для оформлення в мові того чи іншого діалогічного висловлювання.

Програма ролівих дій: предметно-змістова, граматична, лексична фіксується для кожного учасника ролівої гри в інструкціях.

Поряд з вербальними діями велике значення в ролівій грі мають також і невербальні засоби комунікації. До них зараховують: жести, контакт очей, позу, манери, інтонацію, наголос і інше [7, с. 42].

Роліва гра є не лише моделлю спілкування, а й специфічною ігровою формою навчальної діяльності. Процес оволодіння будь-яким новим видом діяльності включає шість основних етапів: мотиваційний, орієнтований, етап виконання дій у матеріальній формі, зовнішньо-мовленнєвий, зовнішнє мовлення про себе, розумові дії. Опираючись на рекомендації А. Дєєва та І. Зімньої, вважаємо за доцільне проводити три стадії ролівої гри: підготовчу, основну і завершальну [3, с. 148-150].

На підготовчій стадії реалізуються чотири етапи: мотиваційний, орієнтовний, етап виконання дій в матеріальній формі і зовнішньо-мовленнєвий (ознайомити з ролівою ситуацією і її компонентами, показати, як вирішуються комунікативні задачі в процесі спілкування, передбачити виконання студентами вправ на промовляння мовленнєвих зразків за диктором). Основною метою на цій стадії є оволодіння мовленнєвими зразками без опори на текст.

На основній стадії ролівої гри реалізується зовнішнє мовлення про себе і розумові дії. Завдання – навчити студентів узагальнювати весь вивчений лексичний, фонетичний та граматичний матеріал, скорочувати його до потреб висловлювання та подавати його у зрозумілій для інших формі.

На завершальній стадії відбувається контроль і оцінка діяльності кожного студента. Цей етап реалізується на завершальній стадії ролівої гри. Відбувається відбір ролівої гри і оцінка її ефективності: смислової та емоційної [14, с. 56]. Смілова ефективність полягає в досягненні комунікативної мети гри, а також у з'ясуванні рівня сформованості мовленнєвих вмінь студентів. В емоційному плані – наскільки студенти захоплені і зацікавлені грою.

На завершальній стадії методисти радять проводити аналіз і виправлення помилок, оскільки ніщо так не знижує ентузіазм і прагнення, як постійне виправлення помилок [14, с. 57].

Т. Олійник класифікує рольові ігри за трьома критеріями:

- навчальною метою;
- кількістю учасників;
- рівнем самостійності учасників.

За першим критерієм розрізняють рольові ігри на засвоєння основних видів діалогічних єдностей, мікродіалогів та основних функціональних типів діалогів. Другий критерій передбачає парні та групові рольові ігри. За третім критерієм, тобто рівнем самостійності учасників, розрізняють керовані, спрямовані та вільні рольові ігри.

Рольова гра – явище поліфункціональне. У навчальному процесі з іноземної мови рольова гра може виконувати такі функції:

- навчальну, оскільки вона виступає як особлива вправа, метою якої є оволодіння навичками і вміннями діалогічного мовлення в умовах міжособистісного спілкування;
- мотиваційну, тому що вона приводить у дію механізми мотивації;
- орієнтуючу, тому що вона орієнтує студентів на планування власної мовленнєвої поведінки і передбачення поведінки співрозмовника, розвиває вміння оцінювати вчинки (свої та інших);
- компенсаторну, яка дає змогу розв'язати суперечності, що виникають між потребою студента виконати мовленнєву дію і неможливістю здійснити операції, що їх вимагає дія;
- виховну, яка реалізується завдяки тому, що через рольову гру забезпечується всебічний вплив на студентів. Рольова гра сприяє формуванню позитивних якостей особистості, активної життєвої позиції студента в колективі та суспільстві [7, с. 6-10].

Рольові ігри, що використовуються на занятті іноземної мови, повинні відповідати таким вимогам:

- вони мають бути адекватними меті навчання;
- рольові ігри повинні відповідати психолого-віковим особливостям студентів та їх інтересам;
- рольові ігри повинні відображати особистий досвід студентів, сприяти розширенню контексту їхньої діяльності. Слід домагатися, щоб ролі та ситуації ігор якомога повніше співвідносилися з їх життєвим досвідом, бажаннями та мріями;
- пропонувані ролі, ігрові ситуації мають відповідати реальному життю, бути близькими студентам.

Для досягнення навчальної мети, зокрема для навчання та закріплення лексичних та граматичних вмінь та навичок студентів-медиків, необхідно використовувати чітку систему вправ, яка передбачає три етапи:

- засвоєння студентами діалогічних єдностей (взаємопов'язаних пар реплік, з яких перша є керуючою або стимулюючою, а друга залежною);
- засвоєння мікродіалогів (взаємозв'язаних ланцюгів діалогічного мовлення) [12, с. 32].
- самостійне складання студентами власних діалогів [13, с. 25].

Перший етап включає підготовчу частину, де діалог складається із запитання та відповіді (запитання вимагає короткої чіткої відповіді і спонукає використати якусь певну лексичну одиницю), та основну частину, де лексична одиниця вживається у поєднанні з іншими уже відомими словами, на запитання дається вичерпна відповідь одним реченням.

Діалог другого етапу включає 3-4 репліки. На запитання дається не лише вичерпна відповідь, а ще й додаткова інформація.

Студенти самостійно складають діалоги на третьому етапі. Таким чином, можна перевірити не лише знання діалогічних єдностей, а й вміння вживати їх у мовленні.

Відповідно до етапів навчання діалогічного мовлення, розрізняють три групи вправ.

Усі вправи першої групи належать до типу умовно-мовленнєвих. Вони спрямовані на вивчення діалогічних єдностей [7, с. 13]. Перша група складається з вправ двох підгруп:

- вправи на імітацію, підстановку, відображення та конструювання;
- вправи на засвоєння діалогічних єдностей та «готових речень», необхідних для діалогічного мовлення.

Друга група включає вправи на оволодіння мікродіалогами на основі засвоєних діалогічних єдностей та використання їх у мовленні. Вправи другої групи спрямовані на вдосконалення навичок оволодіння діалогічними єдностями та розвиток умінь складати мікродіалоги, використовуючи засвоєні раніше діалогічні єдності. Діалог уже об'єднує три – чотири репліки, що відповідно збільшує кількість лексики та можливість її комбінування. Для полегшення виконання вправ цієї групи використовуються слухові вербальні опори діалогу – зразка та зорові вербальні опори – мікродіалог – підстановку таблицю [2, с. 104].

Вправи третьої групи спрямовані на складання студентами власних діалогів різних функціональних типів. Мета вправ третьої групи – самостійне складання студентами діалогів. Усі опори зняті, вправи носять творчий характер. Вони належать до типу мовленнєвих та характеризуються довільним вибором

функціонального типу діалогу. Вправи третьої групи вимагають активної участі обох партнерів. Вони розвивають вміння складати власні діалоги до навчально – мовленнєвої ситуації на рівні програмних вимог. Рольова гра на цьому етапі наближена до реального спілкування, ролі підібрані відповідно до студентських інтересів. Вирішуючи проблеми, які їх цікавлять, студенти отримують задоволення від спілкування, тому помітно підвищується мотивація навчання [5; 8].

Висновки. Рольова гра має бути включена до навчального процесу як метод забезпечення підвищеної динамічності, мотивації, енергійності та гармонійності у досвіді викладання іноземної мови. Таке викладання за допомогою рольових (ділових) ігор показало досить високий рівень володіння студентами іншомовною мовленнєвою діяльністю, а також ефективність застосування рольових ігор у навчальному процесі. Саме рольова гра сприяє посиленню мотивації та підвищенню результативності викладання англійської мови в студентів-медиків. Щоб складати гідну конкуренцію на ринку праці, майбутні медики повинні володіти певними вміннями і навичками, які б характеризували рівень їх професійно-комунікативної компетентності, серед яких: володіння термінологією фахових дисциплін, вміння вести бесіди, доводити власну думку, вирішувати всі комунікативні завдання в процесі професійного спілкування. Ці вміння формуються за допомогою використання рольової гри, яка допомагає в усвідомленні студентами важливості опанування професійної термінології; виступає постійною мотивацією.

Література:

1. Богомолова Н. Н. Ситуативно-ролевая игра как активный метод социально-психологической подготовки / Н. Н. Богомолова // Теоретические и методические проблемы социальной психологии. – М. : Изд-во Московского института, 1977. – С. 183-204.
2. Дубровицкая М. И. Мотивация при обучении иностранному языку и учебные материалы / М. И. Дубровицкая // Иностр. яз. в школе. – 1978. – №1. – С. 28-33.
3. Зимняя И. А. Психологические аспекты обучения говорению на иностранном языке / И. А. Зимняя. – М. : Просвещение, 1978. – 159 с.
4. Коломиец И. В. Методика проведения ролевой игры с учетом индивидуально-психологических особенностей / И. В. Коломиец. – К. : Наука, 1992. – 252 с.
5. Лapidус Б. А. Интенсификация процесса обучения иноязычной речи (пути и приемы) / Б. А. Лapidус. – М. : Высш. школа, 1970. – 128 с.
6. Леонтьев А. А. Психологические предпосылки раннего овладения иностранным языком / А. А. Леонтьев // Иностр. яз. в школе. – 1985. – №5. – С. 12-14.
7. Олійник Т. І. Рольова гра у навчанні англійської мови / Т. І. Олійник. – К. : Освіта, 1992. – 127 с.
8. Основы методики преподавания иностранных языков : [учебник] / В. А. Бухбиндер, В. Штраус. – К. : Высш. школа, 1986. – 335 с.
9. Очерки методики обучения устной речи на иностранных языках / В. А. Бухбиндер. – Киев : Вища школа, 1980. – 247 с.
10. Парыгин Б. Д. Основы социально-психологической теории / Б. Д. Парыгин. – М. : Мысль, 1971. – 315 с.
11. Рогова Г. В. Методика обучения иностранным языкам в средней школе / Г. В. Рогова, Ф. М. Рабинович, Т. Е. Сахарова. – М. : Просвещение, 1991. – 287 с.
12. Складенко Н. К., Олейник Т. И. Обучение диалогической речи с использованием ролевой игры в VII классе / Н. К. Складенко, Т. И. Олейник // Иностр. яз. в школе. – 1985. – №1. – С. 29-35.
13. Складенко Н. К. Обучение речевой деятельности на английском языке в школе / Н. К. Складенко. – К. : Рад. школа, 1988. – 150 с.
14. Филатов В. М. Комплекс упражнений для обучения инициативному говорению (с использованием ситуативно-ролевых игр) / В. М. Филатов // Иностр. яз. в школе. – 1985. – №3. – С. 78-83.
15. Livingstone C. Role-Play in Language Learning / C. Livingstone. – М. : Higher School Publishing House, 1988. – 127 p.
16. Shaw P., Wilkinson R. Role-Playing Exercises for Students of English as a Foreign Language / P. Shaw, R. Wilkinson. – Boston, 1992. – 308 p.